

Konflikt v nekdanji Jugoslaviji in balkanska varnost

Nova razporeditev političnih sil na mednarodnem svetovnem odru je odprla tudi nove možnosti za dodatne motnje v regionalnih okvirih.¹ Stalna trdnost v vrhu svetovne politike, odsotnost strahu pred nevarnostjo izbruha nekakšnega svetovnega konflikta sta se spremenili v več manjših nestabilnosti, ki obremenjujejo dogajanja v posameznih svetovnih regijah.

V vrhu takšnih novih regij, v katerih so jasno poudarjene vse značilnosti kriznega razvoja, je na območju nekdanje Jugoslavije,² v katerem se po razpadu nekdanje države in nastanku novih entitet nadaljuje boj za dokončanje procesa samoodločbe ter oblikujejo temelji za prihodnje nestabilnosti. V konfliktu želje po samoodločbi naroda in težnje po priznavanju legitimnih pravic novih držav nastajajo in se širijo zamisli liberalnega in realističnega pristopa h konfliktom³ na tleh nekdanje Jugoslavije, ki zajemajo tudi teoretične, prav tako pa tudi praktične postavke za možno doseganje rešitev.

Konflikt je postal na tem območju juga Evrope in Balkana skoraj normalno stanje, v katerem se izčrpavajo določeni subjekti, ki iščejo svoj nacionalni interes, pogosto pa tudi možnost samega obstoja. Poskusi razrešitve konflikta, čeprav skoraj stalno spremljajo kataklizmo (propad) novih balkanskih odnosov, so v senci konflikta in stalnih bojov, pri čemer vtirajo vendarle vsaj nekakšen daljni pogled na možni konec vojskovanja.

Zato je mogoče ugotoviti, da kljub vsem spremembam, ki jih doživlja konflikt v posameznih obdobjih kot tudi ob vseh novih predlogih, načrtih in scenarijih, ki jih ponujajo od zunaj kot določene oblike možne razrešitve, oba procesa tečeta vzporedno ter vnašata posebno dinamiko v lokalno območje Balkana,⁴ hkrati pa tudi prizadevanja mednarodne skupnosti, da konča spor.

Ob naznanjanju odprtosti obeh procesov in njune podvrženosti in odvisnosti od lokalnih in mednarodnih dejavnikov je treba takoj poudariti, da je vsako analiziranje konflikta opredeljeno z opreznostjo, ki jo prinašata čas in številnost stikov med različnimi udeleženci. Lokalna dogajanja lahko hitro in neposredno vplivajo na mednarodne subjekte, po drugi strani pa je mednarodna dejavnost že vtkana kot sestavni del ravnanja na terenu, od katerega sta lahko odvisna dinamika in obseg posamezne krize.

* Dr. Radovan Vukadinović, red. prof. na Fakulteti za politične vede v Zagrebu

¹ Jeseni 1992. leta je eden vodilnih francoskih politologov Pierre Hassner napisal, da Evropa vstopa v novi srednji vek, ki bo za nekatere pomenil prožnost ter vsestranost oblik pripadnosti in sodelovanja, medtem ko bo za druge to pomenilo nove verske vojne in poplavo oboroženih band, beračev in piratov, z drugimi besedami – anarhijo in večni boj. *Le Monde*, november 6, 1992.

² Iz doseganje obširne literature, namenjene konfliktu na tleh nekdanje Jugoslavije, navajamo:

– M. Glenny, *The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War*, London 1992

– J. Gow, *Legitimacy and Military: The Yugoslav Crisis*, London 1992

– H. Wiberg, *Divided States and Divided Nations as a Security Problem: The Case of Yugoslavia*, Kobenhaven 1992

– P. Garde, *Vie et mort de la Yugoslavia*, Paris 1992 – J. Zametica, *The Yugoslav Conflict*, London 1992

– R. Vukadinović, *The Break up of Yugoslavia: Threats and Challenges*, The Hague 1992

³ Ch. Papatotiriou, *Liberal Idealism Versus Realism: Yugoslav Case*, Athens 1994

⁴ R. Vukadinović, *La fin de la Yugoslavia et l'instabilité Balkanique*, Paris 1992

Na tej podlagi lahko ugotovimo, da je konflikt zdaj na takšni razvojni stopnji, da lahko pričakujemo ali njegovo stalno slabitev in prehod v postopno umiritev odnosov⁵ ali pa je mogoče v okviru določenih iracionalnih potez, ki imajo na tem območju svojo dodatno vrednost, prav tako predvidevati njegovo nadaljnjo razširitev, ki bi se prelila iz sedanjih tokov in zajela nove udeležence in nov prostor.

Ob upoštevanju te zapletenosti kot tudi razpršenosti silnic lokalnega in mednarodnega pomena lahko sliko obstoječega konflikta razdelimo na tri ravni:

– konflikt med Republiko Hrvaško in uporniškimi Srbi na njenem ozemlju kot stanje niti vojne niti miru, ki ni dokončno in vedno lahko oživi, ali z določeno incidentno situacijo ali pa z vnaprej načrtovanimi potezami;

– vojno na območju Bosne in Hercegovine, ki ima svojo logiko oboroženega konflikta z različnimi razvojnimi stopnjami in seveda z različnimi žrtvami;

– možni konflikt na južnem delu nekdanje Jugoslavije (Kosovo in Makedonija), kjer se s prenašanjem ali pa s spodbujanjem samostojnih elementov lahko ustvarjajo razmere za izbruh konflikta, ki bi lahko imel ob aktiviranju balkanskih držav in oblikovanju njihovih strateškopoličnih ciljev širše, balkanske razsežnosti.

Razpad Jugoslavije je ob celi vrsti notranjih in mednarodnih vprašanj odprl v novi luči tudi *problem balkanske varnosti*. Sistem varnosti na Balkanu se je celo vrsto let vzdrževal v uravnoteženih odnosih članic Varšavskega sporazuma (Bolgarija, Romunija) in članic NATA (Grčija, Turčija). Med tema dvema blokovskima strukturama je Jugoslavija delovala skupaj z Albanijo kot neblokovski dejavnik, ki je ustvarjal posebno balkansko ravnotežje. Z odpravo Varšavskega sporazuma in razpadom Jugoslavije pa so nastali političnostrateško prazen prostor na Balkanu ter izoblikovane razmere za nastanek novih odnosov v balkanskih in evropskih okvirih.

Balkanske države so pričakale dezintegracijo Jugoslavije in konflikte, ki so pri tem nastali na različne načine. Na podlagi tradicionalnega prijateljstva s Srbijo in Jugoslavijo Romunija ni skrivala svoje zaskrbljenosti in želje, da pomaga, Bolgarija je bila politično razcepljena glede sprejema novih odnosov na Balkanu, Grčija je poskušala ob prijateljstvu jasno začrtati svoj nacionalni interes, pa tudi vprašanje varnosti, medtem ko je Albanija z največjim zadovoljstvom pričakala razpad Jugoslavije, prepričana, da so končno odprte možnosti za nastanek novih odnosov na Balkanu in rešitev albanskega vprašanja. Ob naznanjanju svojega velikega načrta, gotovo globalnega delovanja, pa je Turčija presodila, da je z razpadom Jugoslavije nastala nova situacija in da se s tem odpirajo možnosti okrepljenega turškega delovanja na Balkanu.

Konflikt na območju nekdanje Jugoslavije, njegova stopnja napetosti kot tudi razširitev, je potrdil, da bo prazen prostor, ki je nastal na Balkanu, trajnejše narave in da mora zato vsaka balkanska država z veliko večjo pozornostjo graditi svojo novo strategijo balkanskih odnosov.

Z željo vseh balkanskih držav nekdanjih članic Varšavskega sporazuma, da čim prej vstopijo v NATO, po možnosti pa tudi v Evropsko unijo, je postal razvoj odnosov na Balkanu trajen dejavnik, ki ga je treba upoštevati in po eni strani dinamizira njihove zahteve do Evrope, po drugi strani pa omejuje možnost za politično delovanje in ga vrača predvsem na območje Balkana.

Vsaka balkanska država je zato gradila svoj lasten pristop h krizi na tleh nekdanje Jugoslavije ter hkrati poskušala pri takšnem delovanju najti možnosti za

⁵ Ch. Cvić, *An Awful Warning: The War in ex-Yugoslavia*, *Balkan Forum*, 1994, Vol. 2, No. 3, str. 68

zgraditev določenega sistema varnosti v nacionalnih ali regionalnih razmerah, pri čemer odpira prostor za vstop v evropske vojaško-politične in gospodarske tokove.

ROMUNIJA: med prijateljstvom in posredovanjem

Romunija je kot največja država na balkanskem polotoku kljub svojim zapletenim notranjim gospodarskim in družbenim problemom od prvega dne razpada Jugoslavije pazljivo spremljala razvoj dogodkov, predvsem iz bojazni pred razširitev konflikta. Za romunsko diplomacijo je največjo nevarnost pomenila morebitna razširitev konflikta na Kosovo ali Makedonijo, kar bi nedvomno pripeljalo do vključitve drugih balkanskih držav. Čeprav ni neposredno vključena v skupino držav, ki bi se lahko znašle v akciji, pa se Romunija zaveda vseh težav, ki bi nastopile, in nevarnosti, ki bi jih občutili v regionalnih balkanskih okvirih.

Zato je romunska politika poskušala delovati kot posrednik (mediator), ki je v dobrih odnosih z vsemi državami na tleh nekdanje Jugoslavije in svojih prijateljskih vezi s Srbijo ne postavlja na prvo mesto. Romunska politika tega tradicionalnega prijateljstva ni nikoli skrivala, prav tako je bila pripravljena človekoljubno pomagati Srbiji, oba socialistična režima na Balkanu pa sta imela tudi celo vrsto priložnosti za politične stike. Vendar pa je romunska diplomacija vzpostavila stike tudi s Hrvaško in z BiH, s čimer je želela pokazati svojo pripravljenost za posredovanje.

Poudarjajoč, da Romunija nima nikakršnih ozemeljskih zahtev do delov nekdanje Jugoslavije, niti da obstajajo problemi z manjšinami v Romuniji ali v Srbiji, je romunska politika ustvarjala vtis objektivnosti pri reševanju krize.

Pokazujoč elastičnost v svojem pristopu k celoti vprašanj novih strateških odnosov, je romunska politika tudi na širši fronti poskušala izoblikovati možnosti delovanja na različnih ravneh. Takoj po sprejetju Partnerstva za mir je Romunija sklenila Sporazum o vojaškem sodelovanju z Rusijo z željo, da pokaže ruski strani, kako sodelovanje z NATO-om ne pomeni nikakršnega zapiranja dobrih odnosov z Moskvo. Prav tako je hkrati z izvajanjem sankcij proti Srbiji Romunija poskušala izkoristiti svoj politični vpliv, da bi se le-te ublažile, obenem pa je skupaj z drugimi, z izvajanjem sankcij proti prizadetim državam, zahtevala, sicer neuspešno, nadomestila od ZN.

Ob poznavanju balkanskih razmer je romunska politika poudarjala, da ne obstaja vojaška rešitev in da je uporaba tujega vojaškega posredovanja v Bosni kontraproduktivna. Z zagovarjanjem vsake mirne rešitve Romunija zahteva tudi odpravo možnosti delovanja vojaških sil balkanskih držav na območju krize, prepričana, da bi to povzročilo težke in dolgoročne posledice v balkanskih odnosih. Hkrati je romunska politika v celi vrsti priložnosti trdila, da je tudi embargo kontraproduktiven in da z njim ni mogoče doseči političnih učinkov. Pri tem je izhajala tudi iz ugotovljene škode, ki jo je politika embarga povzročila Romuniji. Romunske ocene govorijo o številki 2 milijardi dolarjev neposredne škode in več kot 5 milijard posredne škode.⁶

Romunija se zaveda globine možnih motenj na Balkanu in še naprej poskuša podpreti vse spodbude, ki iščejo mirno rešitev krize na območju nekdanje Jugosla-

⁶ Romunija je bila skupaj z Ukrajino in Rusijo med prvimi državami, ki je zahtevala mednarodna nadomestila za škodo, povzročeno z uporabo sankcij proti Jugoslaviji.

vije. Čeprav Romunija v zadnjem času v uradni zunanjepolitični terminologiji poudarja, da je »srednjeevropska država«, pa je vendar povsem očitno, da brez reševanja balkanskih odnosov ni možnosti za normalno delovanje romunske politike v Evropi. S težnjo po razvijanju mirnih odnosov na Balkanu romunska politika išče prostor za hitrejše vključevanje v Evropo in oblikovanje novih odnosov, ki bi omogočili uspešen razvoj. S kombiniranjem prijateljskih vezi s Srbijo in pravoslavjem z željo, da si utre poti k novemu evropskemu položaju, je Romunija postala prva država članica nekdanjega Varšavskega sporazuma, ki je podpisala Sporazum o partnerstvu za mir z NATO-om, dobila status pridružene članice v Zahodnoevropski uniji in podpisala pogodbo o pridružitvi z Evropsko unijo. Najava iz Bruslja, da se ob Višegrajski četverki tudi Bolgarija in Romunija pojavita kot polnopravni članici Evropske unije, jasno pokaže glavno smer opredeljenosti romunske politike.

BOLGARIJA: želja po novem varnostnem režimu

V primerjavi z Romunijo, ki je imela enotno politično stališče do razpada Jugoslavije, je bila bolgarska politika – obremenjena z notranjimi političnimi boji – razcepljena pri oblikovanju enotne politike. Uradna Sofija je sprejela vse ukrepe ZN in EU in podprla politiko embarga do Srbije. Vendar pa se v primerjavi z Romunijo, ki stalno poudarja, da nima nikakršnih ozemeljskih zahtev do delov nekdanje Jugoslavije, niti ne obstajajo problemi z manjšinami, Bolgarija pojavlja kot država, ki je neposredno zainteresirana za razpad Jugoslavije.

Bolgarska politika, ki izhaja iz čvrstega stališča, oblikovanega že davnega 1953. leta, da ne obstajajo makedonski narod niti makedonski jeziki, je obnovila svoja razmišljanja o t.i. zahodnih provincah (Makedonija), ki jih je Bolgarija dobila s Sanstefanskim sporazumom. Čeprav je med prvimi državami priznala Makedonijo, je Bolgarija jasno izrazila, da gre samo za priznanje države, ne pa tudi naroda ter da bo to vprašanje treba rešiti v neki daljni prihodnosti.

Bolgarija je s ponujeno pomočjo in sodelovanjem novonastali državi tako našla tudi makedonske politične sile, ki so ji najbližje in v svojem političnem programu ne skrivajo želje po tesnem povezovanju s Sofijo. Ekstremno nacionalistična stranka VMRO je kupila orožje v Sofiji, kar je pripeljalo tudi do padca tedanje bolgarske vlade.⁷ Pri vseh prizadevanjih, da se razvije sodelovanje, Sofija ne odstopa od svojega zanikanja makedonskega naroda in jezika, s čimer ustvarja vtis, da gre za prehodne odnose, ki bodo nekoč zamenjani z drugačnim položajem Makedonije.

Ob upoštevanju zgodovinskih povezav, pa tudi delovanja dela makedonskih političnih sil, ki se izjavljajo in prid videnja makedonske prihodnosti v čvrsti povezavi s Sofijo, bolgarska politika vendar spremlja z veliko zaskrbljenostjo nevarnosti, ki so priplavale nad Makedonijo. Delovanje albanskih sil, ki vse bolj odkrito kažejo željo po odcepitvi in povezovanju z Albanijo, upoštevajo kot resno grožnjo ne samo Makedoniji, ampak tudi balkanski trdnosti. Ob izbruhu konflikta in potrebe po vojaškem delovanju bolgarska politika ne bi hotela biti postavljena v položaj, da mora z vojaško silo reševati Makedonijo ali pa tiste dele, ki bi jih morebiti lahko lažje priključila.

Ne glede na to katera stranka ali koalicija strank je v Skopju na oblasti, je za

⁷ The Economist, 14.11.1992.

Sofijo daleč elegantnejša rešitev, da se s stalnim razvijanjem kanalov širokih povezav krepi bolgarski vpliv in da se preko makedonskih političnih strank ustvarja prepričanje, da bi nekega dne ob kakšni večji gospodarski ali družbeni krizi ali z enostavno odločitvijo večine lahko prišlo do vključitve Makedonije v Bolgarijo. Neposrednega vojaškega delovanja, reševanja celotne Makedonije ali njenega dela v današnjih razmerah nikakor nimajo za koristne za Bolgarijo, ki ima povsem dovolj tudi svojih problemov. Razen tega tudi celotna ideja o t.i. vključevanju Makedonije ni zamišljena za takojšnje uresničevanje, pač pa računa s časovno daljšim rokom, ko bi se Bolgarija lahko tudi okrepila in ko bi bilo veliko lažje dejansko vključiti Makedonijo.

Drug problem, ki v povezavi z Makedonijo, prav tako dela skrbi Bolgariji, je turška politika. Politika nekdanjega socialističnega režima v Sofiji je bila jasno zastavljena kot uresničitev primarno dobrih odnosov med Bolgarijo in Grčijo. Na ta način so želeli preprečiti morebitno prodiranje Turčije v tem delu Balkana. Ta zveza naj bi hkrati ustvarila tudi posebno ravnotežje, ki bi zavrlo večje turško delovanje tako nasproti Grčiji kot tudi Bolgariji. Z razpadom socializma v Bolgariji so bolgarske oblasti v začetku pokazale manjšo zainteresiranost za sodelovanje z Grčijo. Turčija, ki je z znatnim kapitalom začela vstopati v Bolgarijo, vse bolj uporablja navzočnost svoje manjšine (skoraj milijon prebivalcev) ter se prav z njo na območjih, kjer so Turki najštevilčnejši, razvijajo tudi močne gospodarske povezave z Bolgarijo. Turčija je trenutno eden največjih tujih vlagateljev v Bolgariji, številni kanali pa so odprti med obema državama.

Vendar pa, če je že to turško delovanje pokazalo dobre gospodarske učinke, je to v Bolgariji skoraj med vsemi političnimi strankami povečalo strah, da bi lahko šlo takšno turško delovanje tudi predaleč. Ker je Turčija prav tako močno prisotna tudi v Makedoniji, je to zadosten razlog za bolgarsko zaskrbljenost. Albanske želje po odcepitvi albanskega prebivalstva v Makedoniji in turški prodor v Makedonijo,⁸ ki ima vsekakor širše političnostrateške in gospodarske namene, so trenutno dejavniki, ki prav tako zadržujejo možnost uresničevanja bolgarskih želja.

K temu je treba dodati še beograjska razmišljanja, ki še vedno poskušajo videti Makedonijo kot del skupne celote (nekakšne nove Jugoslavije) in kot neposredno zemljepisno povezanost med Beogradom in prijateljskimi Atenami.

Ob upoštevanju vsega tega si bolgarska politika pri obravnavi krize na tleh nekdanje Jugoslavije ne želi novih zaostrovanj. Gospodarska škoda zaradi embarga je tako velika, da se neposredno občuti in Sofija stalno zahteva njegovo ukinitve. Razpad Jugoslavije je odprl možnost razširitve Bolgarije in oblikovanje novih zamisli o »Veliki sanstefanski Bolgariji«, toda na tej poti so tudi ovire, ki jih Bolgarija v tem trenutku ne more obvladati. Izbruh konflikta v Makedoniji ali na Kosovu zato ni v interesu Bolgarije, ki vendarle računa na dolgoročno delovanje pri približevanju Makedonije in Bolgarije in ustvarjanje prepričanja pri večini makedonskega prebivalstva, da je Sofija ne samo naravni zaveznik, ampak tudi prihodnja rešitev njihovih problemov.

Pospeševanje odnosov z evropskimi ustanovami, vstop v Partnerstvo za mir in najava možnosti o morebitnem vstopu Bolgarije v Evropsko unijo postavljajo prav tako določene omejitve⁹ neposrednemu bolgarskemu delovanju v Makedoniji. Grčija kot članica EU dejavno spremlja bolgarsko obnašanje in kakršne koli dejavnosti, ki ne bi bile v skladu z ohranjanjem obstoječega stanja na jugu Balkana, bi

⁸ D.M. Perry, *Une crise en gestation? La Macedonic et ses voisings, Politique étrangere, Paris 1994, no. 1, str. 218-129.*

⁹ E. Tsenkov, *The Geopolitical Dilemmas of a former Satellite, Bulgarian Quarterly, Winter 1991.*

bile lahko izkoriščene proti Bolgariji v njenem vsekakor dolgotrajnem procesu približevanja oziroma morebitnem vstopu v NATO in EU.¹⁰

Bolgarija, ki razvija sodelovanje s Skopjem in se bojuje proti sankcijam ter vzdržuje stike z Beogradom (posebej bolgarske socialistične sile), odločno nasprotuje vključevanju balkanskih držav v vojake sile ZN na tleh nekdanje Jugoslavije. Z velikim nezadovoljstvom so tudi pospremili vključitev turških sil v sestav enot ZN v Bosni, kar je bilo ocenjeno kot dolivanje olja na ogenj in ne pomoč v mirnem reševanju krize.¹¹

Bolgarska politika poskuša s oblikovanjem novega odnosa z Grčijo povrniti nekdanji pomen tem povezavam, s čimer bi se prav tako zmanjšal vpliv, ki ga ima Turčija v sami Bolgariji. Kljub omahovanjem med velikimi željami in zmanjšanimi možnostmi bolgarska politika ostaja močno zainteresiran dejavnik, posebej v Makedoniji, ki vendarle razume vse nevarnosti in izzive, ki bi jih s seboj prinesli določena na hitrico izmišljena politika ali pa odprta kriza, ki bi privedla do potrebe po neposrednem bolgarskem vmešavanju. Mešane povezave, ki so skozi zgodovino obstajale s Srbijo, kot tudi pravoslavje kot dejavnik določenega skupništva, niso pripeljali do nastanka nekih močnejših povezav med Sofijo in Beogradom, vendar pa jim je uspelo ohraniti temelj za dobre sosedske odnose. V teh okvirih je bila Bolgarija zaradi širših interesov svojega vstopa v Evropo zainteresirana za korektno delovanje in ne oteževanje že sicer zapletenega položaja na Balkanu.

GRČIJA: prijateljstvo in skupni interesi

Grčija kot Srbiji tradicionalno prijateljska država, povezana s številnimi nitmi s Srbijo (zgodovina, politične vezi, pravoslavje, gospodarsko sodelovanje), ni v nobenem trenutku skrivala svoje naklonjenosti do Beograda. Še več, Grčija je izkoristila vsako politično-diplomatsko priložnost za vključevanje v korist Srbije in zavzemanje za rešitve, ki bi ustrezale Beogradu, bodisi v okviru EU, KVSE ali v ZN. Na praktični politični ravni se je to pokazalo v številnih sestankih Miloševića z Micotakisom in kasneje Papandreujem ter v grški dejavnosti, ki naj bi prispevala k iskanju rešitve krize. Človekoljubna pomoč Srbiji stalno prihaja iz Grčije, prav tako pa je močna tudi dejavnost grške cerkve, družbenih in političnih organizacij in skupin državljanov.

Vendar pa v vsem tem grškem izjavljanju za Srbijo in podpiranju vseh njenih stališč ni treba iskati samo tradicionalnega prijateljstva niti samega pravoslavja. Gre za povezanost, prijateljstvo in pomembne grške interese, ki se v tem primeru v dveh pomembnih vprašanih prekrivajo s srbskimi stališči in dejavnostjo na Balkanu.

Prvi problem se nanaša na novo vlogo Turčije na Balkanu. Grčija, ki je skoraj obsedena s turško nevarnostjo kljub skupnemu članstvu v NATO paktu, na vsako približevanje Turčije Balkanu gleda kot na nadaljnji dokaz protigrške politike Ankare in izraz želje, da se z oblikovanjem novega velikega »turškega loka«¹² zaokroži Grčija. Krepitev bolgarsko-turških vezi, močan turški položaj v Makedoniji kot tudi ustvarjanje posebne osi Ankara-Tirana doživljajo v Atenah kot odprt

¹⁰ Obstaja tudi mnenje, da je Bolgarija močno zainteresirana za oblikovanje t.i. tampon cone med Bolgarijo, Srbijo, Albanijo in Grčijo. St. Alifantis, *Bulgaria: The Dilemmas of a New Era*, Athens 1993, str. 64-69.

¹¹ P. Fileva, *The Balkans: A Region Free of Regionalism*, *Bulgarian Military Review*, no. 2, 1994, str. 15-16.

¹² J. Pattigler, *Greece into the Balkan Crisis*, *World Today*, Nov. 1992, Vol. 48, no. 11.

izraz turških teženj po zaokrožitvi Grčije, njeni osamitvi in oteževanju njenega razvoja kljub njenemu članstvu v EU. Pet stoletij turške prisotnosti na Balkanu naj bi bilo dovolj močan opomin vsem tistim, ki bi si želeli intenzivnejših stikov s Turčijo. Analize, ki kažejo, da gre za premišljeno novo turško vrnitev na Balkan, imajo svoje oporišče tudi v Beogradu. V tej luči se obe državi, Srbija in Grčija, predstavljata kot glavni branik krščanstva na Balkanu, pri čemer sta soočeni z nerazumevanjem mednarodne skupnosti in izpostavljeni neposredni nevarnosti.

Grška politika, skoraj povsem prepričana, da se problem Cipra ne bo rešil, se zaveda turške vojaške sile in išče zaveznike tako v NATU, svojem položaju v Evropski uniji, toda tudi v Srbiji, ki naj bi se spopadla z istim sovražnikom v Bosni in na širšem območju Balkana (Sandžak, Kosovo). Skupno stališče do teh turških nevarnosti je močna podlaga skupništva, ki se razvija zadnja leta med Atenami in Beogradom.

Drug problem, kjer obstaja visoka stopnja razumevanja in skladnosti med Atenami in Beogradom, je pristop k Makedoniji. Čeprav je jugoslovanska vojska po referendumu v Makedoniji zapustila novonastalo makedonsko državo, pa Milošević vendarle meni, da je to umetna tvorba, ki nima kakšnih večjih niti dolgotrajnih možnosti za normalno življenje. V obdobju, ko se je zdelo, da je Makedonija pred gospodarskim zlomom, je bil v Beogradu že izdelan scenarij za sprejem Makedonije v t.i. ZR Jugoslavijo. Vendar pa se je makedonsko gospodarstvo z zunanjo pomočjo in z dobičkom pri kršenju sankcij in prevozom blaga v Jugoslavijo do neke mere okrepilo in ohranilo pri življenju. S tem je tudi Miloševiću postalo jasno, da mora na Makedonijo gledati kot na obstoječo državo, ki je Srbija ni priznala, vendar pa ima z njo dva enaka problema: gospodarsko osamitev in obstoj sovražno naravnane albankega prebivalstva.

Nastajanje Makedonije kot države je našlo grško politiko nepripravljeno. Tako ni bila sposobna uporabiti svojih evropskih vojaško-političnih in gospodarskih kanalov, da bi se pripravila na to dejanje, makedonska uporaba simbolov, interpretiranje zgodovine kot tudi trditve, da v Grčiji živi okrog 250.000 Makedoncev, pa so bili v Grčiji hitro ocenjeni kot makedonska odprta izzivanja. Sprejetje ustave Makedonije, v kateri je zapisana možnost zaščite Makedoncev, ki živijo v sosednjih državah (predvsem gre za Bolgarijo in Grčijo), je še bolj razburilo grško javno mnenje. Vlada v Atenah se je znašla pred napadom domačih kritikov, ki so trdili, da je popolnoma nepripravljena pričakala nastanek nove države na svojih mejah in da ni storila nič, da bi preprečila in ustavila nadaljnje »makedonsko izzivanje«. Kot odgovor na te kritike je Grčija sprejela embargo proti Makedoniji, prav tako pa je za vse makedonsko blago zaprla pristanišče v Solunu, ki ga Makedonija uporablja kot naravni izhod v svet.

V okviru EU je Grčija spodbudila veliko kampanjo proti priznanju Makedonije s tem imenom in s temi simboli, za čemer so se skrivali predvsem strahovi pred nadaljnjim razvojem odnosov na Balkanu. V njih bi se novonastala država lahko povezala z Grčijo sovražnimi silami, s čimer je mišljena predvsem Turčija. Tedaj bi t.i. obrobna vprašanja grba, zastave itd. lahko postala resen okvir, ki bi lahko pripeljal do zapletanja odnosov.

Čeprav osamljena v okviru EU, kjer je bilo končno opuščeno grško stališče do nujnosti nepriznavanja Makedonije, pa je grški politiki vseeno uspelo blokirati kakršno koli gospodarsko pomoč EU Makedoniji. Tako se je Grčija znašla v politični osamitvi v okviru EU, medtem ko ji je z njenim delovanjem v veliki meri uspelo gospodarsko zapreti Makedonijo.

Ker je že z dolgotrajnim protimakedonskim delovanjem vzburkano grško

javno mnenje, ki je sprejelo tezo, da nova država želi del grškega ozemlja do Soluna¹³ in da se je treba temu upreti z vsemi močmi, glasovi dela grških politikov, ki se sklicujejo na razum in na približevanje stališč, ne pridejo do veljave. Poskusi ustvarjanja razmer za priznavanje Makedonije in normalizacijo odnosov so (bili) oteženi tudi z makedonske strani, kjer nastajajo incidentne razmere, ki samo krepijo pozicije grških nacionalistov. Trditve, da bi Grčija morala priznati Makedonijo, s političnim dogovorom rešiti vprašanje uvoda makedonske ustave, ki ga je mogoče razlagati kot poseganje v notranja vprašanja drugih držav, in da bi s svojim gospodarskim delovanjem Grčija lahko postala verjetno tudi pomembnejši družabnik Makedonije, kot je to danes Turčija, vsaj še ne odmevajo v političnem vodstvu Grčije.

S tem ko vidijo v Miloševićem nepriznavanju Makedonije dodatni razlog, so grški politični krogi še bolj pripravljene vztrajati pri svojih stališčih. Srbija, pritisnjena s sankcijami, ki se bodo počasi ukinjale, kot tudi Grčija, ki se je na politično-diplomatskem področju privedla v osamitev zaradi makedonskega vprašanja, imata tudi tu stične točke. Državi gledata na svet s svojega ozkega vidika in menita, da sta oškodovani, da obstaja nekakšna velika mednarodna zarota proti njima in da prav zaradi nasprotovanja silam islama plačujeta svoj visoki delež. Na tej podlagi so nastale zgodbe o tem, da je v dneh največjega pritiska na Srbijo Milošević ponudil Grčiji oblikovanje nekakšne konfederacije, kar je grška stran zanimala, vendar pa je bil to v vsakem primeru nadaljnji dokaz za bližino položaja in stališč, ki sta jih državi zgradili v svojem izoliranem opazovanju sveta in balkanskih dogodkov.

Najnovejše zaostrovanje med Atenami in Tirano jemljejo kot nadaljevanje velike zarote. V Atenah poudarjajo, da je dobila albanska politika pomembno podporo po sklenitvi vojaškega sporazuma s Turčijo, dobila je veliko vojaške opreme, del turških svetovalcev pa deluje v Albaniji. Da bi se pripravil teren, ali za morebitno akcijo proti Srbom na Kosovu ali pa v Makedoniji, je Berishev režim začel preganjati Grke v Albaniji, da bi jih prisilil, da zapustijo Albanijo. Tako bi se očistil prostor in ustvarile lažje možnosti za albansko vojaško delovanje ali na Kosovu ali v Makedoniji. Grčija tedaj ne bi imela nikakršnih razlogov za intervencijo ob konfliktu, ker ne bi bilo več njenih državljanov v Albaniji. Čeprav je ta teza precej napeta, pa ima kljub temu v delu grškega političnega mnenja svoje pristaše.

Vse to skupaj ustvarja zadosti močne temelje za ohranjanje osi med Atenami in Beogradom, vendar pa prav tako ne ponuja Grčiji možnosti za kakšen hitrejši izhod iz njene diplomatsko-politične osamitve.

ALBANIJA: močna retorika

Dezintegracijo Jugoslavije so z neprikritim zadovoljstvom pričakali v Albaniji, kjer je novoizvoljeni predsednik Sali Beriša takoj izjavil, da v novih razmerah nastanek »nove velike Albanije ni nestvaren«. ¹⁴ Odločna podpora Albancem na tleh nekdanje Jugoslavije – na Kosovu in v Makedoniji – je postala stalna značilnost Beriševe Albanije. Deklaracijo o neodvisnosti Kosova, s katero je bila for-

¹³ Albanska podpora Makedoniji, ki je bila videna kot izziv Srbiji, je vznemirjala tudi Grčijo ter pripomogla k sedanji usmeritvi grške politike v odnosu do Makedonije. J. Pattifer, *The New Macedonian Question*, *International Affairs*, Vol. 68, No. 2, Spring 1993, str. 270.

¹⁴ R. Austin, *What Albania Adds to the Balkan Stew*, *Orbis*, Vol. 37, No 2, Spring 1993, str. 270.

malno organizirana albanska država na Kosovu, je priznala samo Albanija, v Tirani pa deluje tudi mreža »organov« nove Posavske države. Hkrati so od Makedonije zahtevali, da Albancem omogoči, da so obravnavani kot konstitutiven narod, s čimer bi dobili možnosti, da se opredelijo za svojo odcepitev. To je bilo tudi v skladu z zahtevami Rugove, ki terja od makedonske oblasti, da da Albancem avtonomijo ali da jim omogoči združitev s Kosovom. Leta 1992 so Albanci v delu Makedonije ustanovili svojo republiko »Illyrdo«, ¹⁵ kar naj bi nakazovalo, kam želijo iti.

Beriša, ki ni skrival svojih pretenzij po oblikovanju Velike Albanije, je pogosto ponavljal, da so Albanci eden redkih narodov, ki jih je sedem milijonov, živijo pa v petih različnih državah. Prizadevanja nove Albanije bi morala biti usmerjena prav v zbiranje Albancev in ustvarjanje razmer za nastanek enotne države.

Vendar pa je Albanija kljub tej močni nacionalistični retoriki, ki želi oblikovanje Velike Albanije na Balkanu in računa z množicami sonarodnjakov v drugih državah, še vedno daleč od možnosti uresničitve takšne zamisli. Albanija je predvsem ena najrevnejših evropskih držav, ki se srečuje s problemi obstoja, iz nje se stalno izseljujejo in odhajajo najboljši kadri in v njej potekajo politični boji Beriševih nasprotnikov in zagovornikov. Albanska vojska je kljub določeni modernizaciji, podpori Turčije in nakupu nove oborožitve še vedno daleč od možnosti vojskovanja z Miloševićevimi vojaškimi in policijskimi silami na Kosovu. Čeprav bi albanska vojska lažje ogrožala majhno in slabo opremljeno makedonsko vojsko, ne smemo pozabiti na širše posledice, ki bi jih izzval takšen poseg in vsekakor tudi vstop novih subjektov v konflikt proti Albaniji.

V albanski družbi so kljub določenim spremembam še vedno navzoče cepitve, ki izhajajo iz plemenske strukture in težko bi bilo pričakovati, da bi Toski iz Albanije enostavno sprejeli Gege s Kosova, ki so zaradi življenja v nekdanji Jugoslaviji bolje izobraženi, bogatejši in s številnimi mednarodnimi izkušnjami in zvezami.

Država, ki je skoraj v celoti odvisna od mednarodne pomoči, če začnemo s hrano do orožja, mora seveda upoštevati to stvarnost. ZDA so v celi vrsti priložnosti jasno povedale, da računajo na racionalno vedenje Albancev in da jim v tem trenutku nikakor ni do odpiranja nekega novega bojišča na jugu Balkana. Z albanskim vstopom v Partnerstvo za mir je postavljen okvir za albansko ravnanje in vedenje, tako da Albanija kljub močni politični retoriki, ki ima vsekakor svoj notranji politični namen, ne more storiti vsega, kar bi hotela, za ustvarjanje Velike Albanije.

Zato je Beriševe izjave tudi treba razumeti kot izraz takšnega omejenega ravnanja in vedenja, ki ima svoje politične razloge, pa so v praksi zelo daleč od stvarnega uresničevanja. Vsekakor je značilno, da je prav Beriša dal dovoljenje za prodajo nafte Srbiji in Črni gori, svojim prijateljem med najhujšim mednarodnim embargom t.i. ZR Jugoslavije.

Albanska politika nesoočanja na Kosovu trenutno omogoča obstoj dveh družbenopolitičnih sistemov izobraževanja, zdravstva in podobno. Ker tudi srbski ne posega v albanski, niti albanski v srbski, lahko govorimo o »uspešnem« vzporednem obstoju dveh sistemov življenja, kar je seveda pod budnim nadzorom močnih srbskih policijskih in vojaških sil.

Za večino kosovskih voditeljev je očitno, da še vedno ni nastopil trenutek za sprožitev velike akcije in da bi bil vsak tak poskus v sedanjih razmerah zaduščen.

¹⁵ S. P. Ramet, *War in the Balkans, Foreign Affairs, Fall 1992, Vol. 7, No 4.*

Zunanja pomoč bi lahko imela samo človekoljuben pomen, nekakšno veliko pribežališče za begunce s Kosova pa bi imelo katastrofalne posledice za sicer siromašno Albanijo.

Trditve Rugove, da bodo Albanci na Kosovu zmagali s svojo strpnostjo, imajo mogoče svoj smisel.¹⁶ Vendar pa je treba spomniti tudi na določene razpoke v političnem vodstvu neodvisnega Kosova, poskuse Miloševića, da se približa delu albanskih politikov in jim obljublja avtonomijo takoj, ko bo rešen spopad v Jugoslaviji. Tu je tudi nevarnost pred izgubo potrpljenja pri enem delu, posebej mladih ljudi, ki se odpravljajo v emigracijo ali pa lahko – nezadovoljni z dosedanjim predolgim čakanjem – sprožijo izgrede in nemire bodisi na Kosovu ali pa v Makedoniji.

Jasno je, da politika zadrževanja ne more trajati večno in da prav tako ni mogoče predolgo čakati na morebitno slabitev Srbije in dvig vstaje. Tega se zavedajo tudi mednarodni dejavniki, ki občasno ponujajo formulo K + K, s katero naj bi bilo določeno, da bo podelitev avtonomije krajinskim Srbom spremljala zahteva po avtonomiji za Albance v Jugoslaviji. To bi bila potem lahko tudi dodatna pot za reševanje položaja Albancev v Makedoniji.

Če se ne začne reševati položaj Albancev v Jugoslaviji celovito v okviru mirne rešitve vprašanja v nekdanji Jugoslaviji, tedaj bo to ostalo odprto vprašanje, ki lahko deluje kot stalna vžigalna vrstica na Balkanu. Hkrati so lahko z njim povezane tudi možnosti za oblikovanje različnih zvez, v katerih bi se z izjasnjevanjem za ali proti »Veliki Albaniji«¹⁷ gradili novi odnosi.

Sveda pri tem ne smemo pozabiti na dejavnik religije, ki vse bolj uveljavlja na tem območju. Večina kosovskih in makedonskih politikov opozarja na stalno nevarnost, ki se lahko relativno hitro dogodi. Eksplozija na Kosovu ali v Makedoniji bi sprožila lavino novih odnosov na celotnem območju in bi lahko pripeljala do še zapletenejših odnosov na obstoječem konfliktnem območju v nekdanji Jugoslaviji. Če ne bo preprečena ali pravočasno ustavljena, bi takšna usmeritev gibanja lahko postala izgovor za neko novo tretjo balkansko vojno. Upati je, da bo tudi Albanija razumela nevarnost, ki ji grozi z bojno retoriko in da bo mednarodna skupnost našla način za mirno rešitev vprašanja.

TURČIJA: vrnitev na Balkan

Razpad socialističnega sistema, posebej Sovjetske zveze, kot tudi spopad na območju nekdanje Jugoslavije, je Turčija pričakala kot priložnost za svojo predstavitev na širšem mednarodnem območju. Država, ki se v zadnjih letih gospodarsko uspešno razvija, vendar pa neuspešno poskuša vstopiti v Evropo, ima pa vse značilnosti regionalne sile, je v novih razmerah videla priložnost za svoje delovanje na območju nekdanjih sovjetskih azijskih republik, na območju Črnega morja in na Balkanu.

Turška politika se je – izhajajoč iz Ozalovih besed, da 21. stoletje pripada Turčiji – močno gospodarsko angažirala v Aziji, kjer tekmuje z Iranom in Saudovo Arabijo za vpliv v novih državah. Črnomoško regionalno sodelovanje naj bi ustvarilo prepričanje, da je Turčija sposobna povezati vse države te regije, Balkan s svojimi konflikti pa je postal vadišče močnega politično-diplomatskega delovanja.

¹⁶ H. Stark, *La question albanaise, Politique entrangere*, Vol. 59, Printemps 1994, No. 1, str. 219.

Večina turškega političnega mnenja je od začetka konflikta v Bosni in Hercegovini presodila, da so zahodne akcije nezadostne in da so Muslimani potihoma žrtvovani. Mnogim je prav tako postal jasen tudi namen Zahoda, da ne dopusti nastanka muslimanske države v Evropi, tako da se z različnimi oblikami delitev, kantonizacije ali konfederacije onemogoči muslimanskemu prebivalstvu pravica do samoodločbe.

V takšnih razmerah v Turčiji ni bilo težko razviti organizirane dejavnosti sredstev javnega obveščanja kot dajanje pomoči Bosni in Hercegovini. Turčija se je hitro znašla kot prva država med bosanskimi donatorji. Ob tej človekoljubni pomoči se je znašel tudi del materiala, ki ga je potrebovala vojska BiH, dani pa so bili tudi dokajšnja finančna sredstva ter pomoč pri delovanju bosanskih diplomatskih misij.

Z namenom ustvariti močnejšo fronto, ki bi se lahko uprla Srbom, je predsednik Ozal osebno sprožil akcijo za približevanje stališč Hrvaške, Makedonije, Bosne in Hercegovine, Albanije in Turčije, prepričan, da bodo prav te države najbolj izpostavljene in najbolj ogrožene, tako da s podporo Turčije in drugih držav lahko obstanejo v svojem boju s Srbijo.

Ob nastanku makedonske države je Turčija ponudila novi državi varnostna poročstva, nekoliko kasneje pa je bila podpisana pogodba o vojaškem sodelovanju med Albanijo in Turčijo. Na političnem območju je bil vložen velik trud, da bi se oslabile vezi med Bolgarijo in Grčijo in pripravila bolgarska stran k razvijanju širših odnosov s Turčijo. To je spremljalo tudi močno investiranje turškega kapitala, ki poteka najpogosteje preko bolgarskih Turkov. Rezultat tega je bil nastanek posebnega varnostnega režima med Turčijo in Bolgarijo, s katerim so bile omejene vojaške sile,¹⁷ kar je bilo v Turčiji sprejeto kot uspeh turške politike.

Ozal je s spremljanjem dogajanja na Kosovu in v Sandžaku nekajkrat opozoril Srbijo, da se to, kar se dogaja v Bosni in Hercegovini, nikoli ne sme pripetiti tudi v tem delu Balkana, ker bi bil odgovor (mislil je predvsem na Turčijo in Albanijo) lahko zelo nevaren.

Turčija je kot članica Islamske konference vložila vse sile za dajanje stalne pomoči Bosni in Hercegovini in za to, da se članice Islamske konference zavzamejo za odpravo embarga na uvoz orožja Bosni. Čeprav po podpisu Washingtonskega sporazuma 1994. leta to nima več tolikšnega pomena, ker se vojska BiH redno oskrbuje z orožjem, pa je to za Turčijo in del islamskih držav načelno vprašanje, ki mora potrditi pravico žrtve do obrambe. S tem želijo tudi preizkusiti pripravljenost zahodnega sveta, da podpre Muslimane v njihovem boju.

Vendar se je hitro pokazalo, da takšen veliki program novega turškega delovanja ni brez velikih ovir.¹⁸ V nekdanjih sovjetskih azijskih republikah mora turška politika tekmovati na gospodarskem območju z drugimi islamskimi državami (Iran), ki hkrati ponujajo namesto turške posvetne inačice islama fundamentalistični pristop k veri in razvoju novih odnosov. Ta konflikt posvetne in fundamentalistične inačice islama je del širšega konfrontiranja v islamskih državah, prenaša pa

¹⁷ Sporazuma o ukrepilih za krepitev varnosti in zaupanja (CBSM) sta bila sklenjena med Bolgarijo in Turčijo decembra 1991 in novembra 1992. Z njima je bil razširjen obseg CBSM iz kataloga, sprejetega na Dunaju.

¹⁸ Del ameriških vojaških analitikov posveča posebno pozornost problemom, ki jih ima turška politika v raznih delih sveta. V Evropi Turčija zadeva na ovire pri vstopu v EU. Posebno težek problem je kurdsko vprašanje in njihova želja po samoodločbi. Turški regionalni položaj v nekdanjih sovjetskih azijskih republikah je oslabilen zaradi delovanja Iraka in Saudove Arabije. Vojne od Jugoslavije pa do Tadžikistana so zmanjšale možnosti turškega regionalnega delovanja v Evropi in Aziji. S.J. Blank, S.C. Pelletiere, W.T. Johnsen, Turkey's Strategic Position at the Crossroads of World Affairs, Strategic Studies Institute, U.S. Army and War College, 1993, str. 90-91.

se tudi na samo Turčijo. Stranka REFAH (Napredek)¹⁹ kot stranka, ki zahteva muslimansko solidarnost in oblikovanje celovitega muslimanskega Commonwealtha islamskih narodov od Mavretanije do Bangladeša, je v sporu z obstoječo zamisljivo turške politike, v kateri je uradno še prisotna želja po vstopu v Evropsko unijo, s tem pa tudi v Evropo. Ker ta proces vstopa že predolgo traja, ne samo zaradi grškega nasprotovanja, temveč tudi zaradi stališč večine članic EU, ki menijo, da mesto Turčije ni v Evropi, se v turški politiki krepijo tiste radikalne sile, ki trdijo, da Turčiji tudi ni treba v Evropo in da doseženi gospodarski rezultati potrjujejo, da Turčija lahko shaja tudi brez EU.²⁰

To srečevanje posvetne in religiozne zamisli se je preneslo tudi na območje Bosne in Hercegovine, kjer je ob turških sredstvih in pomoči najti tudi pomoč iz drugih islamskih držav. Mudžahedini se bojujejo v vrstah vojske Bosne in Hercegovine, hkrati pa o tem teče tudi proces poskusov islamizacije bosanskih borcev in prebivalstva.

Omejene gospodarske možnosti ter srečevanje obeh zamisli islama slabijo možnosti za hitrejšo turško vrnitev na Balkan. Res pa je Turčiji uspelo izboriti si možnosti za pošiljanje njenih enot v okviru ZN v Bosno, vzdržuje tesne odnose z Albanijo in še naprej razvija odnose z Makedonijo. Vendar pa do oblikovanja zveze, ki bi zajemala vse srbske sovražnike od Zagreba, preko Sarajeva in Tirane, ni prišlo. Prav tako ima Turčija vse več težav pri oblikovanju svojih stališč v Islamski skupnosti, kjer se tudi druge članice pojavljajo kot zaščitnice bosanskih Muslimanov.

Pri vsem tem ne smemo pozabiti, da je Turčija vendarle članica NATO pakta in da je v vsakem primeru še vedno izrazit ameriški vpliv v turški politiki. Tako je postalo očitno, da Turčija samostojno in nenadzorovano ne bi mogla izpeljati niti ene resne akcije na tem prostoru, še posebej ker gre za potrebo ohranjanja krhkih grško-turških odnosov. Scenariji, po katerih bi turška vojska ob izbruhu konflikta na jugu Balkana takoj pritekla na pomoč Muslimanom bodisi na Kosovu, v Sandžaku ali v Makedoniji, vsekakor preveč dramtizirajo celotno zadevo.

S svojo dosedanjo politiko približevanja Balkanu, s širjenjem gospodarskih vezi in razvijanjem vojaškega sodelovanja z Albanijo ter dajanjem pomoči Muslimanom v Bosni je – kot se zdi – Turčija storila, kolikor je mogla.²¹ Druge akcije, ki bi npr. zahtevale večje vključevanje turških vojaških sil v okviru ZN, njihovo pošiljanje v Bosno ali pa neposredno delovanje v neki krizi na jugu Balkana, presegajo okvire turške politike.²² O tem bi odločali drugje, kjer seveda ne bi mogli upoštevati islamske povezanosti, odločitve pa bi sprejemali vendarle odvisno od širših mednarodnih interesov.

* * *

Dosedanji razvoj odnosov na Balkanu jasno potrjuje, da je možno to področje

¹⁹ P. Avirović, *The Challenge Called REFAH: New Factor on the Turkish Political Scene*, *Balkan Forum*, Vol. 2. No. 3, Sept. 1994, str. 205–207.

²⁰ Obširno analizo turške zunanje politike kot tudi razmer, v katerih se oblikuje, gl. v: G.E. Fuller, *Turkey in the New International Security Environment, The Volatile Powder Keg: Balkan Security After the Cold War*, ed. F.S. Larabee, Washington 1994, str. 135–153.

²¹ Cel niz ameriških analitikov se zavzema za čim hitrejšo vključevanje Turčije v vse zahodne strukture (misli se predvsem na EU), da bi preprečili delovanje muslimanskega dejavnika v Turčiji, F.S. Larabee, *Western Strategy Toward the Former Yugoslavia*, RAND, Santa Monika 1994, str. 17–18.

²² Posebno vlogo Turčije v balkanski in kavkaški krizi poudarja turška predsednica vlade Tensu Ciller, ko naglašala »turško umirjenost« in željo po delovanju v okvirih NATA. *NATO Review*, No 2, April 1994, str. 6.

v teoretičnem smislu obravnavati kot določen model »varnostne skupnosti«,²³ v kateri je nacionalna varnost vsake balkanske države neposredno povezana z varnostjo drugih balkanskih držav. Držeč se Deutschove analize, ta posebna balkanska politična skupnost, v kateri se prepleta mreža držav, bolj ali manj uspešnih zvez ter mednarodnih organizacij, izraža zemljepisno in funkcionalno povezanost in soodvisnost v modelu konflikta in sodelovanja.²⁴

Trenutni model balkanskega konflikta, ki seveda ni osamljen v dolgi balkanski zgodovini vojn, pribežališč in etničnih obračunov, trenutno zasenčuje možnosti sodelovanja,²⁵ ki so bile za določen čas prisotne na balkanskem obzorju.

²³ B. Buzan, *People, State and Fear*, Brighton 1991, str. 10.

²⁴ K. Deutsch, *Political Community and the North Atlantic Area*, Princeton, 1957.

²⁵ O dosedanjih oblikah in možnostih sodelovanja na Balkanu, gl. R. Vukadinović, *Balkan Cooperation: Realities and Prospects*, v: *The Volatile Powder Keg* ... op.cit., str. 185-201.